

Милица Б. Мојсиловић¹

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научно истраживачки рад

Милица А. Кандић²

Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Центар за научноистраживачки рад

БИТИ ИЗМЕЂУ: ЛИРСКИ СУБЈЕКТ И БЕЛИНА У ПЕСНИЧКОЈ ЗБИРЦИ ПОВРЕДА БЕЛИНЕ БОЈАНЕ СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

Рад има намеру да представи аутопоетичка места збирке *Повреда белине* Бојане Стојановић Пантовић, али и да укаже на то о каквим се повредама и белинама заиста ради. У разматрање ће бити узета и специфична позиција песникиње, која је детерминисана ограничавајућим стањем у коме је генеза поезије окарактерисана као „заустављени речни ток који никако да стигне свом ушћу”. На одабраном корпусу анализираћемо ставове ауторке, али ћемо и осветлити кључна полазишта њеног песничког стварања. На том месту запитали смо се да ли је то анксиозност, жеља да се искорачи из стања лагодности и да се крене у сусрет спознавања оног Ја које се појављује онда када се белина повреди. Такође, битна тема рада јесте разматрање позиције лирског субјекта, а то је позиција између која омогућава да се све супротности помире, да се стопе и флуидно теку песмом, манифестујући се кроз физиолошке процесе, утиске проузроковане свакодневицом, чулне сензације, па до оних унутарњих, мисаоних и осећајних радњи. Све ово представља нови начин да се поезија пише и мисли, да се догађаји изместе из

¹ milica.mojsilovic@filum.kg.ac.rs

² milica.kandic@filum.kg.ac.rs

горизонта очекиваног и да се на тај начин учини померај у односу на оно већ познато.

Кључне речи: поезија, Бојана Стојановић Пантовић, *Повреда белине*, аутопоетика, лирски субјект, белина

1. Уводна разматрања

„Писање је преименовање познатог, ма колико тежили да одгонетнемо сан који нас тако самима себи открива” (Стојановић Пантовић, 2021б: 77).

„...сваки аутопоетички текст садржи нешто од тренутног, непоновљивог доживљаја властите поезије у зависности од доба дана, годишњег доба, стања усхићења и клонулости духа, садржаја снова и момента буђења, апатичности, депресије, изоштрене или посустале критичке свести, слободног или загушеног канала сећања, сведености на исти простор усамљености, животног доба. У складу с тим се формира и тај променљиви песнички, али и самочиталачки идентитет, који врши накнадно обликовање написаног. И заправо оставља траг о саморазумевању властитог поетског света, у једном дужем временском периоду” (Стојановић Пантовић, 2021б: 76).

Песничка збирка *Повреда белине* управо сведочи о једном таквом аутентичном, непоновљивом, флуидном доживљају и грађењу те и такве песничке стварности као оне која потпуно равноправно постоји у преплету са стварношћу и свакодневицом која је, управо, песничким светом обогаћена, самим тим и онеобичена. Флуидност и читалачка рецепција песничког света доприносе томе да и сама рецепција варира и да у читаоце и писца уписује саморазумевање које ће се очитати било унутар тумачења, доживљаја или писања. Песничка збирка обзнањује своја аутопоетичка места, настоји да лоцира позицију лирског субјекта који пребива у стањима између поетике, аутопоетике и стварности, те и изговореног и неизговореног. Тиме се сведочи да је песнички свет вишеслојан, па и умножен, јер настоји да буде свеобухватан и да пригрли све оно што чини један свет песничког бића које писањем претендује да прибележи све чиниоце тог света. Сустицањем ових светова настаје nelaгода, анксиозност, због свести да се ти светови не могу објединити у потпуности. „При томе је и припрема за писање песме увек другачија. Некад песму носим данима, месецима, некад и годинама у мислима, у некаквом предјезичком стању, вагам сваку реч и обрт, тражећи то идеално

подударање, сагласје између неизреченог и онога на врху језика, оно што ће артикулисати моју збуњеност” (Стојановић Пантовић, 2021б: 77). Та припрема за писање осведочава постојање и нужност белине, али и њену повреду као покушај исписивања трагова онога што у бићу и свести песничког бића тек треба да буде артикулисано, изречено. И управо то сагласје између неизреченог и *онога на врху језика* јесте стање између песничког субјекта које се треба превазићи како би дуго чувана песма у песничком бићу могла да започне своје самоспознавање, па и самообјаву кроз речи на белини папира као потреби да проговори о тежини настанка једног таквог света кога брижљиво гради свака песма унутар песничке збирке.

„Песнички свет чине различити пејзажи интимности, снатрења, душевних изазова и рефлексивна о савремености и уметности. Они су заправо у овој поезији испреплетени и међусобно условљени, тако да доживљајно и рефлексивно често непосредно произилазе једно из другог. Али они су и, баш као и везе унутар али и између четири циклуса („Мали градски комади”, „Чауре стиха”, „У години која истиче”, „Злато осветљено изнутра”), пре у нијансирању а не оштром подвајању, пре у скаларности осећања и доживљаја а не њиховој бинарности” (Миловановић, 2021: 112).

О једном таквом искуству проговара песничка збирка *Повреда белине*, плутајући флуидно између сновиђења, чулности, сензација свакодневице, жудњи, жеља и претачући у речи једну nelaгоду писања и ојезикотворења песничког света који се опире пред светом који ствара анксиозност услед немогућности и недовољности свег доживљаја и искуства да самог себе напише онако како себе перципира. Свет као такав, флуидан, тече и промиче пред ауторкиним очима изазивајући јој nelaгоду због свести о његовој неухватљивости. Песничка збирка *Повреда белине* јесте исписивање једног таквог осећања nelaгоде и анксиозности, аутопоетика која не оклева да осветли сва своја стања између самообзнане и потпуног исклизнућа из текста, нестанак из свести у немогућности да превазиђе збуњеност и *оно на врху језика*.

Говорећи о појму деконструкције, и о томе како су га схватили Жак Дерида и Пол де Ман, Кристофер Норис (2004: 48) упућује на *апорију*, самостворени парадокс иза кога се не може допрети, на шта упућује и значење ове грчке речи – непроходна стаза. Искуство читања *Повреде белине* саопштава нам да је једна од њених главних тема управо апорија, односно потешкоћа на путу разумевања, како текста, тако и себе самог. Потрага за значењима *белине* приближава се ономе што је Новица Милић (1998: 14) казао о деконструкцији и њеном деловању, које је увек у вези са одређеним видом отпора и као такво указује на тешкоће стварања. Дакле,

деконструктивистичко читање показује се као ваљан метод помоћу кога је могуће пронаћи извор стваралачке анксиозности. Из тог неухватљивог и несазнатљивог, а кључног осећања производе бројна питања отворена у збирци Бојане Стојановић Пантовић: како се одвија раслојавање песничког бића (освешћено ја / непознато ја), шта је услов ослобађања и песника и песме из специфичне *чауре* и најзад, на шта упућују симболичке представе *белине* и *њене повреде*.

2. Бринем само о чаурама стиха / док се моје непознато ја распростире / у свим правцима

Аутопоетичка песма „Под напоном” прећутно објашњава настанак поезије која изазива повреду белине, анксиозност, заборав. Насловом је истакнут модус у чијим се оквирима одвија писање, док се истовремено симболички раскида са свакодневицом, чиме се наговештава да је поетски живот могуће живети само између редова стихова и строфа. Овим је указано на карактеристична места језичког застајкивања и промишљања, места спознаје прећутаног, скривеног *ја* која се у часовима писања промаљају и обзнајују, у тим ниским фреквенцијама *између* бивања сопством и укидања сопства, измештања у стихове, па се наслућује да је и сам живот премештен у речи и мисли на папиру. Процес писања углавном је праћен интензивним тескобним осећањем, које би се могло подвести под одређени вид анксиозности. То осећање је и иначе присутно, чак и у тренуцима поетског мировања, а активира га тек стваралачки нагон. Дакле, жеља за писањем поезије временски се подудара са опречном тежњом унутар бића аутора. Поезија истовремено *жели* и *не жели* да буде написана, као да се најсигурније осећа док увек није материјализована, док још није добила свој графички облик, прибојавајући се да би у том процесу могла изгубити нешто од своје суштине. Анксиозност настаје као последица оваквог унутарњег колебања. Међутим, песма ипак настаје. „Немоћ песника да сам себе роди није узрок песме, будући да се песме рађају из илузије о слободи, из осећања да је приоритет могућ. Али песма је – насупрот уму који је ствара – творевина, и као таква она је остварена анксиозност” (Блум, 1980: 77). Долази до специфичне врсте нагодбе између поезије у настајању и анксиозне тензије која то настајање тежи да спречи. Песма производи из говора о анксиозности, тачније она освешћује његово постојање, уместо да га прикрива. Посреди је права одисејевска лукавост: противник је побеђен на сасвим неуобичајен начин, дате су му све привилегије, њему је припало централно место унутар текста, док се сама песма обавила око њега и превладала блокаду.

У циклусу „Чауре стиха” песникиња разоткрива да ова насловна синтагма има вишеструко значење, али се исто тако односи и на убојитост

чауре као дела метка, те да је посреди рањавање, повреда белине и свеprisуство смрти (проговор о повреди белине овај мотив и разоткрива). „Такође, *чаура* постаје еквивалент *белини*, јер је треба *повредити* не би ли се унутрашњост ослободила у виду песме” (Марићевић Балаћ, 2021: 83). *Чаура стиха* појављује се као чвориште проблема. Песма наговештава битне елементе поезије Бојане Стојановић Пантовић: анксиозност, тескобу, физиолошке процесе бића лирског субјекта који се мешају са свакодневним животом, али се све брише када наступи и превлада нагон за писањем, јер се везе са стварношћу раскидају. Синтагма *чаура стиха* семантички би се нашла у опозицији у односу на термин „слободан стих”. Стихови који чине збирку *Повреда белине* према својој структури одговарају ономе што бисмо назвали слободним стихом, па ипак лирски субјект говори о чаурама стиха, као да је у њима опредмењена унапред одређена стихотворна датост која се мора поштовати. Читалац, са друге стране, нема такав утисак. Дакле, чауре су илузија, још једно средство којим анксиозност манипулише бићем песника. Усађује му идеју о томе да би песма морала да се роди у прецизно дефинисаној форми, јер у супротном неће задовољити поетичке стандарде. „Аутор се тиме непрестано излаже ризику *уобличавања значења*, насупротив тежњи да се оно представи као својеврсно измицање, расипање и децентрирање замишљеног средишта песме, али и целовитости самог песничког субјекта” (Стојановић Пантовић, 2021а: 44). Чаура се може односити и на избор лексике, који се лирском субјекту у тренутку када ствара песму може учинити ограничен. Последња строфа доноси признање лирског субјекта о томе шта за њега уопште значи писање поезије: то је вид самоспознаје и то оне самоспознаје која му омогућује да допре до поља које назива „моје непознато ја”. У том смислу чаура би могла означавати стање из кога лирски субјект настоји да искорачи. *Бити у чаури* значило би тада – градити полазну структуру изнутра како би се на тим основама изградило нешто боље. Дакле, одлучити се на писање поезије за лирског субјекта значи одгонетнути многа питања о сопственим могућностима, о препрекама које сам себи намеће, али и о начинима њиховог превазилажења. То је место спознаје другог ја, онога које је свесно празнине, прећутаности, белине, празног места које се не може више попунити; недостатка, анксиозности која гони на писање у жељи да ове баријере превазиђе. Лирски субјект каже: „бринем само о чаурама стиха / док се моје непознато ја распростире / у свим правцима” (Стојановић Пантовић, 2021в: 25) а под тиме мисли на процес ослобађања песме из чауре који је на почетку овог циклуса тек отпочео.

У песни „После прве руке” процес ослобађања из чауре је завршен, те време бриге над песмом бива претворено у празнично време, али и време интервенција које се над песмом врше (Марићевић Балаћ, 2021:

84). Лирски субјект поуздано зна да у себи крије креативни потенцијал из кога би могла да се роди поезија, као што зна и да постоји запрека на том путу; њено порекло није сасвим јасно, али постојање је готово опипљиво, толико снажно да прети да угуши песму која још увек није ни пронашла свој коначан израз. Међутим, песма напокон и настаје као последица борбе ова два опречна принципа унутар лирског субјекта. Самим тим, он сагледава докле сеже његово *непознато ја* – оно се распростире до оне тачке докле иде и поезија. *Непознато ја* је у стању да уради и оно што *освешћено ја* није. *Освешћено ја* живи у убеђењу да није способно да омогући песми живот ван свог бића, оно је свој сопствени заробљеник у „чаури стиха”. Пробуђено *непознато ја* које тек кроз поезију треба да настави свој пут самоспознаје заправо осцилира између ових крајности, како би, нешто касније ћемо увидети, могло да живи независно од лирског субјекта и да постоји у поезији. Усредсређеност на *чауру стиха* означавала би усредсређеност на биће поезије, што значи да је тежиште са свакодневице и физиолошких процеса, утисака и живота пренесено на грађење поетског света и живота. У судару, или боље рећи, „под напоном” креативности и анксиозности долази до рађања нове поезије и новог, *непознатог ја*, које је њен истински аутор. Из тога произлази ауторкино схватање према коме је:

„поезија пре *процес* него резултат, пре тражење, потрага за нечим новим, дотада неисказивим, него једна врста поруке. Уједно, указује се на њено ирационално порекло (сан, подсвест, ејдетске слике детињства, сећања, слутње, синестезијска преплитања чула, божанско или анђеоско надахнуће) и чињеницу да песник у неком тренутку мора да посегне за речима, за језичким отеловљењем” (Стојановић Пантовић, 2021а: 38).

Уколико би дошло до потпуног прожимања *освешћеног ја* и *непознатог ја*, наступио би тренутак у коме више не би постојала анксиозност лирског субјекта, а самим тим ни поезија више не би настајала „под напоном”, већ у потпуној стваралачкој ослобођености. Па ипак тај хипотетички тренутак, у коме би креативни подстицај коначно превладао анксиозност, само је прижељкиван, никако и реализован. Анксиозност представља иманентни импулс савременог доба и као таква нужно прожима и поезију.

Стихови песме „Померање” представљају идејну надградњу претходне, када је реч о *непознатом ја*, које се распростире у свим правцима. Дакле, не ради се о физичком кретању, као што лирски субјект и објашњава у песми. Лирски субјект говори о просторно-временском плану управо зато да би означио да такав план и кретање унутар ових граница неће бити предмет занимања песме, већ да она искорачује изван тих граница и да у

сопственом песничком свету поседује границе другачијих размера, какве се не могу препознати унутар искуства свакодневице. Како наводи Милић (2000: 198), својеврсна апорија одређује наше кретање по прстеновима смисла, па смо стога принуђени да узроке и последице повезујемо једнолинијски, механички, императивно. Повезати вишеструко, са друге стране, значило би допустити да се каузалност види као умножавање веза, додавање прстена на прстен. Сама песма јесте резултат померања до кога долази унутар лирског субјекта. То померање води од *освешћеног ја* до *непознатог ја*, а растојање међу њима опредмеђено је процесом у коме се генерише поезија. Лирски субјект је свестан да мора доћи до својеврсног искорачења ка *непознатом ја*, због тога што *непознато ја* не страхује ни од каквих баријера нити намерава да поезију зароби у чауре стихова – оно допушта песми да се самостално формира и да од себе не изгуби ништа. „Тело игра научену улогу” (Стојановић Пантовић, 2021в: 26), али креативни принцип не подлеже никаквом аутоматизму и као такав омогућава померање – померање у духу песничког бића. Тамо где не могу стићи ни тело ни *освешћено ја*, стиже *непознато ја* и разматава чворове анксиозности. Ауторка најављује физичко немицање које је заправо мисаоно забалежена тачка између мицања и стајања у месту, што је најавна позиције лирског субјекта који осцилира – увек *између* непомирљивих крајности. Фокус је усмерен ка осцилирању унутар песничког бића, па се поезија на симболичком плану пројављује као *стрела заустављена у вечном покрету*, која сакупља сва времена и сва искуства и да се у тој тачки непрестано шири и пулсира, али истодобно и не чини никакав просторно-временски померај. Као илустрација, послужиће пример Новице Милића о несводљивости времена:

„...време тркача и време стреле најпре су два времена која теку упоредо, свако за себе, и симултаности истог догађаја који их пресеца; кажемо: док тркач у месту трчи, стрела лебди поврх њега. Потом су то времена сукцесије: стрела можда збиља лети, али лети у времену које лебди, које је престиже у сваком часу тако да јој се прво време јавља као недостатак, и услед тог недостатка оно бива непрекидно заустављено од стране другог времена, времена вишка; тркач трчи, али време у којем трчи није исто време, већ време које заостаје, тако да тркач испада из свог времена, упадајући једнако у оно друго – он не трчи само у *месту*, већ и *уместо*” (Милић, 2000: 179).

Стога, поезија је сагледана кроз представу тачке сабирања, сустицања свега што се унутар лирског субјекта налази. Крај песме нарочито је битан јер нуди илустрацију читавог тог преплета идентитета који се доводи у везу са лирским субјектом: „као стрела заустављена / у вечном покрету / Сабирница времена” (Стојановић Пантовић, 2021в: 26). Парадоксална

слика стреле осуђене да вечно путује према својој мети, значењски се повезује са неограниченим распрострањањем *непознатог ја*, које је уједно и стални, интегрални део песничког бића (тј. лирског субјекта).

Песма „Врхови прстију” представља једно од отелотворења жеље да поетски текст постане слика и то она која је муњевита, која је spoj свих тренутака, свепрожимајућа, динамична, непреводива на познати поетски и аутопоетички језик, већ слика жели да постоји изван лирског субјекта, па и изван песме. Сменом краћих стихова постигнут је осећај динамике и брзине (Марићевић Балаћ, 2021: 84). Исто тако, запажа се најава те жеље чији се зачетак види у овој песми, да би се касније таква тежња проширила и на стихове других песама, у којима ће се (обично при њеним завршецима) пројављивати слике природе као покушаји остварења поетске пиктуралне жеље и тежње за попуњавањем празнине. Лирски субјект прижељкује слику којом би била испуњена празнина сама по себи, одсуство свега познатог и дефинисаног као покушај искорак из *чауре стиха* без ослањања на икакву поетику, аутопоетику, метапоетику, било који вид присуства лирског субјекта и слично. Писање постаје трпно стање у коме треба *повредити белину* како би се проговорило о кључним темама унутрашњег бића лирског субјекта. И не само *повредити белину*, већ и остварити сопствено хтење – саставити слику од различитих, неспојивих делова, начинити велику, обједињујућу слику од тренутака, делића снова, фрагмената свакодневице, белине, празнине, чулних сензација, физиолошких процеса. Али, све то остаје назначено само покушајем који ће бити увертира за даље покушаје остваривања хтења, јер се слике нижу, без икаквог реда и могућности да икада сачине било какву целину, већ могу постојати увек засебно, те отуда вртоглава смена слика јер је свака песма један такав покушај, сваки стих и свака строфа истовремено су и покушај и свест о неуспеху. „Сваки пут кад је полисемија несводива, кад јој чак није обећана никаква јединица смисла, човек стоји изван говора” (Дерида, 1990: 55). Последњи стихови песме представљају померај фокуса са хтења на слику природе као нови захтев, нови покушај. То је наговештај да се упркос неуспеху није одустало, већ да ће свака наредна песма бити својеврстан покушај за себе, и да ће се хтење некада и обистинити, а до тада остају фрагменти као сведоци опстанка те идеје и тежње који ће постојати до самог краја, најпре циклуса, а касније и песничке збирке.

У песми „Сатница” превазилажење сопствених граница је разрешено, међутим, још већи проблем представља наметање граница споља. Временско ограничење јавља се у два вида: 1) свакодневни ритам живота прекида самоћу у којој настаје поезија; 2) празници, као што је Божић, намећу тематику песама, иако би песничко биће радије певало о нечему другом, садржајнијем. Свакодневни ритам разоткрива да је живот препун тренутака празнине коју између активности треба попуњити другим

садржајима. Божић и писање писама јесу реминисценције на ритуалне радње, на изостанак интимности, стога песникиња опомиње да се све ради по аутоматизму. Замка у коју се у време празника може упасти, када је реч о песничком стваралаштву, јесте испразност, аутоматизам радњи, аутоматизам речи и жеља – управо оно што је лирски субјект успео да избегне захваљујући свом *непознатом ја*. Писање празничних честитки у електронском облику, увек са истим жељама јесте облик таквог аутоматизма, смештање речи у „чауру стиха”. Сећање на интимае тренутке слања писама јесу само *љуштуре ритуала* испражњене од било каквог значења, па и од себе самих, без функције, јер су везе са ритуалима заувек прекинуте, али се за тим интимним тренуцима писања и даље чезне, те се и ритуал понавља, иако са свешћу о сопственој испразности. „Скоро да сам заборавила / како звуче њихови гласови” (Стојановић Пантовић, 2021в: 41), чежњиво напомиње лирски субјект. То је проблематика која нас враћа првој песми, када је постојала бојазан да ће само неизговорена и ненаписана песма бити квалитетна. Овде је ситуација нешто другачија, па тако лирски субјект сматра да би изговорена честитка имала већу вредност од написане, од оне која је састављена од испражњених речи. Жив говор могао би да испуни ту празнину. Међутим, чак и то рефлексивно стање, медитирање лирског субјекта над аутоматизмом комуникације у празничним честиткама, показало се као добар темељ за изградњу структуре песме. Збирка *Повреда белине* сакупила је песме које говоре о себи самима и о сопственом настанку. На крају песме лирски субјект нуди савет како избећи аутоматизам у животу, не само у поезији: „Потребно је само то, понављам, / усредсредити се на сваки трен, / сваку секунду језика / ове скромне, дароване сатнице” (Стојановић Пантовић, 2021в: 42). На самом крају песме фокус се са разматране тематике помера на догађајности из природе и аутопоетичком поруком о усредсређивању на тренутке и значај тих тренутака.

Кроз песму „Трен” аутопоетичка исповест лирског субјекта наставља се разматрањем феномена надахнућа. У песми „Под напоном” тематизована је борба креативног принципа и анксиозности, након што је установљено да се они активирају истовремено. Ипак није довољно пажње усмерено ка тој активацији, односно према ономе што претходи стваралачком импулсу у песничком бићу. Шта изазива тај импулс? Време је амбивалетно настројено према процесу стварања поезије. С једне стране му намеће границе и неретко спречава песникињу у достизању максимума њених могућности; с друге стране, време дарује песникињи *трен*, посебан интервал унутар кога се налази клица идеје коју ће касније разрадити и њен дух ће је трансформисати у песму. *Трен* је стање између догађаја свакодневице, празнина која се очајнички жели попунити, али се тај процес стално завршава неуспелим покушајима. Сваки *трен* јесте

својеврсна *белина* коју *треба повредити* напуштањем чауре. Лирски субјект није поуздано сигуран шта је *трен*: истинско надахнуће, његов привид или неко сасвим неодређено стање – позиција *између*. Лирски субјект се позива на малармеовску визију симболизма и поетике наговештаја, па сугерише да управо из те позиције између настаје поезија. „Слутња мелодије” и „фетус слике”, то су обриси структуре коју треба поставити у песничко стање *између*. Лептирова лутка, чаура са почетка циклуса „Чауре стиха” која тек треба да сазри и роди се, чини то управо *повређивањем белине* (Марићевић Балаћ, 2021: 85). *Трен* је низ флуидних слика: спој ауторкиних осећања, сећања, жеља, физиолошких процеса, надахнућа, размишљања, догађајности, свакодневице. Каква је то игра посреди и шта је *између*? Центар флуидних слика не постоји, већ је он свеукупност различитих стања и расположења лирског субјекта. *Трен* је стање *између*, песникиња сама бира шта ће од њега узети и искористити у процесу стварања поезије, а крајњи резултат зависи даље искључиво од њега: „хоће ли се тренуци размножити / као слова под микроскопом / Или је у мени заспала / лептирова лутка / и никако да прогледа до пролећа” (Стојановић Пантовић, 2021в: 43). Поново се, сада прикривено, јавља мотив чауре (лептирова лутка), који и овде има исто негативно значење – окамењене, празне речи, изрази и било који вид форме који би заједно чинили песму безличном, уместо да је оплемене мноштвом значења која дарује *трен*. Према запажању Новице Милића (1998: 56), под „нечитљивошћу” у деконструктивном смислу треба подразумевати извесну раван на којој су значењске силе тако распоређене да отварају текст ка бројним могућностима разумевања, а истовремено тим отварањем спречавају његову тотализацију, односно, затварање у један, коначан корпус значења. Песма је у ишчекивању идеалног тренутка, да би, када он наступи, могла да напусти чауру, а до тада треба стрпљиво чекати да се то и догоди. Због тога се лирски субјект залаже за песму онакву каквом су је неговали симболисти – песму у којој ће и песник и читалац трагати за различитим значењима.

Песма „Додир” тематизује поетски дијалог лирског субјекта и песме која постоји у њему, али је спречена да се формира као запис. Песма отпочиње обраћању лирског субјекта песми и значају, тј. гласу који песма има унутар себе саме, те се поставља питање о далекосежности гласа који се чује, или је то пак само оноματοпеја. Речи подражавају „склоп твог гласа”, тј. гласа песме, оне су одраз, пројављивање песме. Додир је све оно што се одиграва пре нестанка, одвајања од песме, белине која најављује централну песму збирке, стање *између*; речи су оноματοпеја, не означавају него подражавају, испражњене су од значења и представљају последњи креативни трзај пред потпуним ишчезавањем. Они једно другом кажу: „Да ли је твој глас / само купа пепела?” (Стојановић Пантовић, 2021в: 50).

Лирски субјект се прибојава да ће се идеја о песми расути као „купа пепела”, а песма испитује песничке компетенције лирског субјекта: ако она никако не успева да се материјализује, онда је то његова кривица, његов глас нема снаге да изроди песништво које се накупило унутар њега као у „бунару речи”. Тежиште проблема постављено је управо ту, у „бунару речи”, нуди се бескрајан низ могућности за комбиновање и употребу различите лексике, која би требало да омогући формирање песме. „Оно што је призвано то ће већ у следећем тренутку људског искуства измаћи. Оно што је измакло и самим тим више не постоји у конкретном искуству остаје као епифанијски одјек несмирене песничке и људске свести” (Божовић, 2021: 64). Унутар бунара речи одјекује празнина њихових значења, те се у бројности речи и значења оне празне од себе самих и више ништа не значе, њихово значење се изнова треба освојити писањем. Међутим, трагање за адекватним речима често се претвара у сизифовски посао, јер се песникињи стално чини да није употребила праву реч, да му је она одговарајућа измакла и пала на дно „бунара речи”, док је њој у руци остала она која не изражава у правој мери његове идеје и осећања. Песма наставља кроз наредне строфе да пружа увид у процес сопственог настанка: „у бунару на дну / речи подражавају склоп твог гласа / извијају се боре / на твојем челу / грчи ти се тело / коме се дивих / последњи пут” (Стојановић Пантовић, 2021в: 50). Креативни принцип надвладава баријеру, па је песми омогућено постојање, али по цену трајног растанка између ње и њеног творца: „а све то видим / све то опипавам / док се не приближиш / нестајању” (Стојановић Пантовић, 2021в: 51). Песма отпочиње свој прави живот, али у њему нема места за песникињу која је све то омогућила. Песма настаје у стању између, онда када је на рубу нестанка, тј. отцепљења од лирског субјекта који је више неће сагледавати као део сопства, већ ће јој отцепљењем омогућити нови, независни живот од себе самог. „У ствари, означитељ пред-ставља празно место субјекта; овај се, наиме, у језику, у говору појављује као празно место, у зеву између означитеља, али и као мањак означитеља” (Кордић, 1994: 116). Стварање песме са собом повлачи и њено трајно откидање од песикиње. Ту треба тражити могуће изворе њене анксиозности: колико год желела да створи поезију, она је свесна да након тога песма постаје самостална и да је више не може везати за себе. Због тога лирски субјект нестаје.

Песма „Повреда белине” сведочи о покушају лирског субјекта да ипак успостави некакву везу са текстом који је створио: „јесам ли ближа теби / или си ти још даља од мене” (Стојановић Пантовић, 2021в: 52). Сам настанак песме јесте својеврсна *повреда белине*, то је повреда ћутања и призивање у свест свега онога што се није изговорило, или прецизније, прекинуто ћутање о сопственим анксиозним, трауматичним стањима, празнини. Белина дозвољава непостојање, измицање, одсуство речи; то

је стање *између*, флуидно стање, нелагода о којој се коначно проговара. Тематизација времена је код Стојановић Пантовић такође битна димензија њеног песништва, јер песникиња намерно апострофира велике датуме попут Божића, Задушница, Васкрса, Сретења, па до Дисовог рођендана, при чему непрестано осцилира између световног и профаног времена. У овој песми Марићевић Балаћ (2021: 85) запажа да је у питању световно време, време обележавања јунских Задушница, враћање на световно време, да би оно у песми „Аорист” постало прошло свршено време, део давне прошлости. Након што је песма настала и материјализовала се, песникиња је поново доспела у стање између, али и то стање је другачије након што је песма напустила песничко биће. Сада је оно налик бескрајној празнини, „где реч не замењује другу реч / већ иза и испред ње / мирује непостојање / прогонство метафоре” (Стојановић Пантовић, 2021в: 52). Празнина се разоткрива у потпуној немогућности да буде попуњена речима, метафорама, *белина* постоји *између* стихова, *између* сваке речи и строфе смењујући се са сопственом повредом. Белина само постоји као таква, она нема свој извор и увир. Искра креативног принципа угасила се и оставила пустош иза себе, одсуство речи, значења, смисла, покретачке енергије – оставила је *белину*. Откривање белине означава затварање стваралачког циклуса – он њом започиње и њом се завршава. Белина је духовни простор унутар песничког бића који мирује све до изненадне појаве „трена” и борбе креативног принципа и анксиозног осећања.

„*Ништа* које је пуно могућности, подложно рађању, стварању и разумевању прераста у метафору списатељског чина, као процеса у којем се једначе егзистенција, озледа и поетика (бивање, повређивање и писање) [...], односно процеса у којем се белина папира гестом самоповређивања (утискивања сопственог бића и властитих речи) трансформише у могућност, у аутентично уметничко песничко дело...” (Ђуковић, 2022: 951).

Белина тада постаје испуњена најразличитијим симболима, значењима, речима, мотивима, темама и садржајима, који на њој изгледају као рана, као повреда. Белина би се могла повезати са термином нирване, не нужно у негативном смислу, већ више у значењу потпуног смирења, склада и хармоније. Белина представља фазу песничког мировања, односно како се то каже у песми: „заустављен речни ток / који никако да стигне свом ушћу” (Стојановић Пантовић, 2021в: 52). Рана зарасте тек када песма у целости настане и буде записана, односно када се осамостали и када се потпуно одвоји од свог аутора, када се међу њима догоди „коначни опроштај / иза затворених врата” (Стојановић Пантовић, 2021в: 53). Оно што остаје иза песме јесте одсуство песникиње, опроштај од песме и

приуство шумава и мириса, помиреност с тим да су белина као и празнина неминовности лирског субјекта, да постоје и своје животе живе и унутар поезије.

У песми „Сан јесење ноћи” нуди се објашњење да није сваки тренутак „трен” који омогућује песнику да доспе у стање између и отпочне стваралачки процес. Досада која је један од битних елемената песме, постаје подстицај за преиспитивање њене ритмичности, а исто тако је и замишљеност над поетским тренуцима, над песмама над којима је изгубљено власништво, којих се песникиња одрекла и које више не осећа као своје. Гађење над песмама сугерише да се одиграла промена унутар песничког бића. Такође, лирски субјект медитира над сопством, стишава унутрашње гласове како би могао да чује глас сопственог песничког бића. А оно што бива сугерисано досадом јесте та истост на лицима, у ужасима. Ослушнути и замислити се над свим парчићима изнова и изнова, све се слаже годинама и то је читав један процес прибирања парчића снова, утисака, ослушкивања и откривања нових парчића, али се то све своди на један узалудан процес, на досаду, што сугерише да је потрага неуспешна, да се ништа ново није сазнало, већ да се читав процес механицистички понавља. Дешавају се и лажни, непотпуни наговештаји, чији је резултат „гађење над хрпом песама” (Стојановић Пантовић, 2021в: 56), недовољно успешних, недовољно снабдевених значењима. Песник осећа тај мањак и настоји да га надокнади у новом покушају, који ће, у зависности од јачине креативног принципа, бити више или мање успешан, и тако све док се не достигне „идеална” варијанта песме. Нови покушај исписивања речи песме представља подсећање на претходне неуспехе, на осујећења тих покушаја, па и на узалудност досезања тог песничког идеала. Лирски субјект конкретизује своју ситуацију: „жеља да ми кроз тело проструји снег / да се стишају сви гласови / да бих боље чула, / да би боље чуо” (Стојановић Пантовић, 2021в: 56). Струјање снега такође се доводи у везу са белином. Дакле, белина не значи нужно сметњу у стваралачком процесу, напротив, она је својеврстан филтер на путу ка савршеној песми. Све што је сувишно, таквим се и показује, све што недостаје – пре или касније бива уочено и додато у ткиво песме. Белина омогућује тишину, она стишава буку полифоније која се на њој развија. Белина јесте свест о недостатку, освешћивање таквог недостатка који је болан али неминован. Она је флуидност, глас који омогућава вишеструкост, постојање и сазвучје наизглед немогућих спојева.

Песма „Multitask” се садржински надовезује на претходну. Отвара се питање селекције елемената који ће се наћи у тексту песме. Све се одиграва флуидно, истовремено, равноправно, па права селекција заправо не постоји! Отуда проблем сагледан кроз немогућност да се све истовремено искаже, јер не постоји уређивачка хијерархија која би

одредила приоритете, основе и допуне. На простору белине нашли су се низови реченица које траже своје место у будућој песми. Распоредити их, доделити им одговарајући редослед, захтева операцију коју лирски субјект назива multitask, међутим, он читав тај процес прецизније дефинише као „поремећај између написаног и изговореног” (Стојановић Пантовић, 2021в: 58). У тренутку када се лирски субјект запита: „колико још имам времена / док не загори уље на шпорету / рашчешљам мокру косу / попуним табеле у екселу / залијем розе зумбул / због чијег мириса вреди живети” (Стојановић Пантовић, 2021в: 58–59), приметно је мешање стилова у наведеним низовима уметнутих реченица. Они су сродни унутрашњем монологу, тако да се међу низовима које бисмо подвели под разговорни стил, пронађе и понека реченица која припада књижевноуметничком стилу и као таква не одговара истом лексичком и семантичком регистру. Проблем написаног и изговореног огледа се у томе што они не могу постојати симултано, већ једно има првенство над другим, самим тим хијерархија је успостављена. Овакво постојање намеће питање могућности постојања и изрецивости једног или другог. Мултитаск јесте поремећај бивања *између*, без реда и хијерархије, тај положај истовремено омогућава бивање свуда и бивање нигде. „Бити *између*, поред тога, значи не бити ни ту ни тамо, нити на било ком одредивом и поузданом овде. Песма која је *између* измиче сваком покушају одређивања и фиксирања. Она је неодредива. Али то не значи да она није нигде, нити да о њој ништа не може да се каже” (Радојчић, 2021: 96). Померена перцепција сведочи о расцепљености која је пређашње била најављена, те очекивана смена написаног и изговореног долази до изражаја, исто као и флуидност мисли, стања и расположења. Белина служи управо за регистровање оваквих мисаоних структура и за њихово уклапање на одговарајуће место.

Сходно томе, долазимо до закључка да белина унутар песничке збирке обзнањује своје вишеструке функције и начине манифестовања. Анализа одабраног корпуса јесте приказ тога како белина као једно од аутопоетичких језгара напада песничко биће, тера га да освести и преиспита све тачке онога што је есенцијални део његовог стваралаштва и да са том свешћу настави да ствара, пружајући отпор постојању сазнања о белини, празнини, узалудности и ништавности.

3. Закључак

Песничка збирка *Повреда белине* Бојане Стојановић Пантовић разоткрива своја аутопоетичка места, истовремено настојећи да лоцира позицију лирског субјекта који пребива у стањима *између* поетике, аутопоетике и стварности, изговореног и неизговореног. Из

сагласја између неизреченог и онога на врху језика израња стање између песничког субјекта. Процес стварања песме праћен је интензивним тескобним осећањем, које подводи под одређени вид анксиозности – осећање које је присутно чак и у тренуцима поетског мировања и које активира искра стваралачког нагона. Стога, поезија истовремено *жели* и *не жели* да буде написана, прибојавајући се да би у процесу своје графичке материјализације могла изгубити нешто од своје суштине. Са друге стране, одлучити се на писање поезије за лирског субјекта значи одгонетнути многа питања о сопственим могућностима, о препрекама које сам себи намеће и о начинима њиховог превазилажења. Стварање поезије омогућује лирском субјекту спознавање *другог ја*, онога које је свесно празнине, прећутаности, белине, недостатка, анксиозности која управо и гони на писање у жељи да ове баријере превазиђе. Лирски субјект свестан је личног креативног потенцијала из кога би се могла родити поезија, као што је свестан и запрете на путу њеног настајања; њено порекло није сасвим јасно, али постојање је готово опипљиво, толико снажно да прети да угуши песму која још увек није ни пронашла свој коначан израз. *Повреда белине* показује како песма заправо и настаје као последица борбе ова два опречна принципа унутар лирског субјекта. Његово друго, *непознато ја* распростире се до оне тачке до које иде и сама поезија. За разлику од *освешћеног ја*, које живи у убеђењу да није способно да омогући песми живот ван свог бића и свој је сопствени заробљеник у „чаури стиха”, пробуђено *непознато ја* настоји да независно од лирског субјекта живи и постоји у поезији. Песма јесте резултат померања до кога долази унутар лирског субјекта, померања које води од *освешћеног ја* до *непознатог ја*, а растојање између њих опредмећено је процесом у коме се генерише поезија. Како се у песничкој збирци Бојане Стојановић Пантовић показало, време је амбивалетно настројено према процесу стварања поезије. Док с једне стране намеће границе и неретко спречава песника у достизању максимума његових могућности, са друге стране, време дарује песнику *трен*, посебан интервал унутар кога се налази клица идеје која ће се трансформисати у песму. Лирски субјект није поуздано сигуран шта је трен: истинско надахнуће, његов привид или неко сасвим неодређено стање – позиција *између*. Парадоксално, песма отпочиње свој прави живот, али у њему нема места за песника који јој га је омогућио. Песма настаје у стању *између*, онда када је на рубу нестанка, тј. отцепљења од лирског субјекта који је више неће сагледавати као део сопства, већ ће јој отцепљењем омогућити нови, независни живот од себе самог. Стварање песме са собом нужно повлачи и њено трајно откидање од песникиње. Отуда проистиче његова анксиозност, она је резултат свести о томе да из стваралачког процеса песма искорачује као самостална и да је никако више не може везати за себе. Због тога лирски субјект мора нестати, док

белина наставља да постоји као таква, она нема свој извор и увир. Гашење искре креативног принципа након што је песма створена оставила пустош иза себе, одсуство речи, значења, смисла, покретачке енергије – оставља белину. Откривање белине означава затварање стваралачког циклуса – он њом започиње и њом се завршава. Белина је духовни простор унутар песничког бића који мирује све до изненадне појаве „трена“ и борбе креативног принципа и анксиозног осећања. Као једна песничка и аутопоетичка неминовност запажа се да белина прожима сваки сегмент настанка песме, промишљања о поезији, речима и њиховој семантици, те и испразности. Једно од места обитавања и самообјаве празнине и белине унутар језгра песничког бића јесте поезија сама, подразумевајући нападање суштинског постојања онога што поезија и лирски субјект јесу. Писање поезије и настанак песме јесу кључне тачке отпора пред свепрожимајућом, претећом белином и борба за поновно освајање поезије и места унутар кога ће се лирски субјект поново настанити, а поезију начинити *домом песничког бића*.

* Истраживање спроведено у раду финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (Уговор о реализацији и финансирању научноистраживачког рада НИО у 2022. години број 451-03-68/2022-14/200198).

Литература

- Божовић, Г. (2021). Како поезија настаје? Од растављеног језика до обновљене блискости у поезији Војислава Карановића. У С. Шеатовић (уред.), *Поезија Војислава Карановића: зборник радова* (57–83). Београд: Задужбина Десанка Максимовић, Народна библиотека Србије, Институт за књижевност и уметност.
- [Božović, G. (2021). Kako poezija nastaje? Od rastavljenog jezika do obnovljene bliskosti u poeziji Vojislava Karanovića. U S. Šeatović (ured.), *Poezija Vojislava Karanovića: zbornik radova* (57–83). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović, Narodna biblioteka Srbije, Institut za književnost i umetnost]
- Марићевић Балаћ, Ј. (2021). У чаури белине. У Стојановић Пантовић, Б. *Повреда белине* (77–86). Нови Сад: Културни центар Новог Сада.
- [Marićević Balać, J. (2021). U čauri beline. U Stojanović Pantović, B. *Povreda beline* (77–86). Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada]
- Миловановић, С. (2021). Озледе и зацељења. *Повеља: часопис за књижевност, уметност и културу*, 2, 111–114.
- [Milovanović, S. (2021). Ozlede i zaceljenja. *Povelja: časopis za književnost, umetnost i kulturu*, 2, 111–114]

Радојчић, С. (2021). Између: прилог онтологији песме. У С. Шеатовић (уред.), *Поезија Војислава Карановића: зборник радова* (83–99). Београд: Задужбина Десанка Максимовић, Народна библиотека Србије, Институт за књижевност и уметност.

[Radojčić, S. (2021). Između: prilog ontologiji pesme. U S. Šeatović (ured.), *Poezija Vojislava Karanovića: zbornik radova* (83–99). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović, Narodna biblioteka Srbij, Institut za književnost i umetnost]

Стојановић Пантовић, Б. (2021а). ПОЕЗИЈА НАСТАЈЕ – програмске варијанте једне песме Војислава Карановића. У С. Шеатовић (уред.), *Поезија Војислава Карановића: зборник радова* (37–57). Београд: Задужбина Десанка Максимовић, Народна библиотека Србије, Институт за књижевност и уметност.

[Stojanović Pantović, B. (2021a). POEZIJA NASTAJE – programske varijante jedne pesme Vojislava Karanovića. U S. Šeatović (ured.), *Poezija Vojislava Karanovića: zbornik radova* (37–57). Beograd: Zadužbina Desanka Maksimović, Narodna biblioteka Srbije, Institut za književnost i umetnost]

Стојановић Пантовић, Б. (2021б). Стање сновидне будности. *Повеља: часопис за књижевност, уметност и културу*, 1, 76–92.

[Stojanović Pantović, B. (2021b). Stanje snovidne budnosti. *Povelja: časopis za književnost, umetnost i kulturu*, 1, 76–92]

Ђуковић, М. (2022). Поетички *multitasking*. *Letopis Matice srpske*, 509 (5), 947–952.

[Ćuković, M. (2022). Poetički multitasking. *Letopis Matice srpske*, 509 (5), 947–952]

Blum, H. (1980). *Antitetička kritika*. Beograd: Slovo ljubve.

Derida, Ž. (1990). *Bela mitologija*. Novi Sad: Bratstvo-jedinstvo.

Kordić, R. (1994). *Subjekt teorijske psihoanalize*. Novi Sad: Svetovi.

Milić, N. (1998). *ABC dekonstrukcije*. Beograd: Narodna knjiga / Alfa.

Milić, N. (2000). *Predavanja o čitanju*. Beograd: Narodna knjiga / Alfa.

Norris, C. (2004). *Deconstruction: Theory and Practice*. London, New York: Routledge.

Извор

Стојановић Пантовић, Б. (2021в). *Повреда белине*. Нови Сад: Културни центар Новог Сада.

[Stojanović Pantović, B. (2021v). *Povreda beline*. Novi Sad: Kulturni centar Novog Sada]

**BEING *INBETWEEN*: THE LYRICAL SUBJECT AND WHITENESS IN THE POETRY
COLLECTION *THE INJURY OF WHITENESS* BY BOJANA STOJANOVIĆ PANTOVIĆ**

S u m m a r y

This paper intends to present the autopoetic places of the collection *The injury of whiteness* by Bojana Stojanović Pantović, but also to point out what kind of injuries and whitenesses they really are. The specific position of the poet will be taken into consideration, which is determined by the limiting condition in which the genesis of poetry is characterized as „a stopped river flow that cannot reach its estuary”. We will analyze the views of the author on the selected corpus, but we will also shed light on the key starting points of her poetic creation. At that point, we asked ourselves if it was anxiety, the desire to step out of a state of ease and to meet the knowledge of that Self that appears when the whiteness is injured. Also, an important topic of this work is the consideration of the position of the lyrical subject, which is the position in between that allows all opposites to be reconciled, to melt and flow fluidly through the song, manifesting itself through physiological processes, impressions caused by everyday life, sensory sensations, and even internal ones, thought and emotional actions. All this represents a new way to write and think poetry, to move events from the horizon of the expected and thus make a shift in relation to what is already known.

Keywords: poetry, Bojana Stojanović Pantović, *The injury of whiteness*, autopoetics, lyrical subject, whiteness